

O'QUVCHI-YOSHLAR ONGIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH

D U Mamaraimova

Farg'ona Davlat Universiteti Magistranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada o'quvchi-yoshlarga ekologik ong madaniyatni singdirishda, ekologik savodxonligini oshirishda eng qadimgi nodir manbalardan "Avesto" kitobi, buyuk allomalarimiz merosidan yoshlarga ekologik ta'lim-tarbiya berishda foydalanish jihatlari yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Atrof-muhit, ekologik ta'lim-tarbiya, ekologik madaniyat, milliy istiqlol g'oyasi, milliy qadriyat*

KIRISH

Ekologik madaniyat tabiatning rivojlanish qonuniyatlarini chuqur anglagan holda unga zarar yetkazmay asrab-avaylashdir. Uning taraqqiyoti ekologik ta'lim-tarbiya hamda ekologik ma'lumotlarni aholiga yetkazish, targ'ibot tashviqot qilish bilan chambarchas bog'liq. Binobarin ekologik madaniyat zamirida ekologik ta'lim-tarbiya yotadi. U esa tabiatning muhofaza qilishning ilmiy asoslari uchun zarur bilimlarni chuqur o'zlashtirish jarayoni va natijasi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev «Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz» deb aytganidek, mustaqil respublikamizda huquqiy va demokratik jamiyat qurish jarayoni muvaffaqiyatli amalga oshirilayotgan bir paytda ma'naviy jihatdan barkamol yosh avlodni tarbiyalab voyaga yetkazib, hamda ularni ona tabiatni sevishga, atrof - muhit sofligini ta'minlashga o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Tabiatni e'zozlash, atrof-muhitni muhofaza etish zarurligi haqidagi eng qadimgi nodir manbalardan biri, bu zardushtiylikning muqaddas kitobi "Avesto" hisoblanadi. Unda aks etgan ezgu fikrlar, hikmatlar, ta'limotlar jahondagi barcha mamlakat xalqlari uchun mos bo'lib, undan dars jarayonida va darsdan tashqari mashg'ulotlarda foydalanish bilan talaba-yoshlarning har tomonlama bilimlarini oshirishga dunyoqarashini kengaytirishga erishish mumkin. Ona zaminni ulug'lash, suvni hayot manbai sifatida qadrlash, quyosh, olov, havoni e'zozlash, "Avesto"ning markazidagi masalalardan hisoblanadi. Avesto qadimiy hayotning turli sohalariga tibbiyot, astronomiya, falsafa, tilshunoslik ilmiga oid boy ma'lumotlar beradi.

Ma'lumki, ekologik madaniyat borasida Amur Temur o'zidan ko'plab madaniy va ma'naviy meros qoldirgan. Bunyodkor bobomiz tomonidan qurdirilgan bog'lar tuzilishiga ko'ra ikki turga bo'lingan. Birinchisi chorbog'lar geometrik to'rt burchak, to'g'ri to'rt burchak shaklda bo'lib, har bir tomoni 1 km cho'zilgan. Sahnidan o'tgan

ariqlar ularni teng to'rt qismga ajratib turgan. Atrofidan baland paxsa devorlarning har bir burchagida minora bo'lgan. Markazida saroy joylashgan, bog'larning darvozalari shahar tarafga qaratib qurilgan.

Ikkinchisi, tuzilishi geometrik shaklda bo'lmagan, tabiiy daraxtzor va chakalakzorlar bag'rida barpo etilgan bog'lardir. Bunday bog'lar hukmdor ov qilishi uchun mo'ljallangan bo'lib, asosiy qismi tabiiy qo'l tekizilmagan holda saqlangan. Ularning kichik bir qismigagina dam olish uchun saroy, ko'shk va chodirlar qurilgan, hovuzlar qazilib, favvoralar o'rnatilgan. Bu turdagi bog'larda nabotot va hayvonot dunyosi nihoyatda boy bo'lgan. Ulardan eng mashhurlari quyidagilardir. Bog'i Baland, Bog'i Behisht, Bog'i Davlatobod, Bog'i Dilkusho, Bog'i Jahonnamo, Bog'i Nav, Bog'i Chinor va Bog'i Shamoldir. Amur Temurning bog' qurish an'anasini temuriylardan Shohruh, Ulug'bek, Bobur va boshqalar davom ettirishgan.

Ta'limning isloh qilishning asosiy yo'nalishlari loyihasida yoshlarni tabiiy hodisalarni to'g'ri tushunish, tabiat go'zalliklarini his qilish va uning boyliklarini qadrlash o'quvini yanada rivojlantirishning muhimligi ta'kidlangan. Shuningdek o'z o'lkasi, tabiatiga mehr va ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'ladigan insonlarni tarbiyalash uqtirib o'tilgan. Shu boisdan ekologik ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish bilan yoshlarni tabiatdan oqilona foydalanishga, tabiiy boyliklarni asrab-avaylashga o'rgatish, tabiatdan foydalanishning muhim printsiplari har bir o'quvchi-yoshlarning shaxsiy xulqiy normasiga aylanishi zarur. Faqat madaniyatli kishigina tabiat va jamiyatning o'zaro munosabatlarini oqilona yo'lga qo'yishga intiladi.

MUHOKAMA. Ekologik madaniyat yoshlarni tabiatga nisbatan ongli munosabatda bo'lishiga, ularga tabiat qonunlarini o'rgatishga, qolaversa, ishlab chiqarishni, texnika va fanni ekologiyalashtirishga xizmat qiladi.

Ekologik muammolar kompleks muammo bo'lgani sababli uni yechimini topish, oldini olishda o'quvchilarga ekologiyaga oid bilimlar sistemasini berish bilan amalga oshiriladi. Yoshlarning ekologik bilimlari bir qancha fanlarni o'rganish jarayonida rivojlanib boradi. Tabiat haqidagi fanlar fizika, kimyo, biologiya, tibbiyot kabi fanlarning o'zaro aloqadorligi asosida darslarni tashkil etish, ekologiyaga oid masalalarni maqsadga muvofiq hal etishga imkon beradi.

Yuqorida qayd etilgan vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ta'lim-tarbiya muassasalarida fan asoslaridan mustahkam bilim berish, turli fanlarni o'qitishda yoshlarni ekologik muammolarning mohiyatini ochib beruvchi bilimlar bilan qurollantirish va shu bilimlarni o'quvchilarning amaliy faoliyati, ijtimoiy mehnati bilan mustahkamlash maqsadga muvofiqdir.

Buning uchun quyidagilarga e'tibor qaratish tavsiya etiladi:

1. Ekologiya fanini o'qitishda fanning tarixi va uning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan Abu Nosir Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug'bek, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi allomalarimizning asarlarida tabiat va unga munosabat, tirik organizmlarga tashqi muhitning ta'siri, o'simliklarni iqlimlashtirish

haqida qoldirgan ma'lumotlarini tushuntirish orqali o'quvchi va talabalarda milliy g'ururni shakllantirish masalalariga alohida e'tiborni qaratish;

2. Darsda va darsdan tashqari mashg'ulotlarda tabiat bilan jamiyatning o'zaro munosabatini to'g'ri talqin qilishga o'rgatuvchi ekologik bilimlarning ilmiylik darajasini oshirish;

3. Kelib chiqayotgan ekologik muammolarni o'z amaliy faoliyati orqali hal qilish qobiliyatiga ega bo'lgan yoshlarni tarbiyalash;

4. O'quvchi-yoshlarning ekologiyaga oid nazariy bilim va amaliy malaka hamda ko'nikmalarini o'z kasbiy faoliyatida qo'llay olishi, keng jamoatchilik orasida targ'ib qila olish qobiliyatlarini rivojlantirish zarur.

XULOSA. Bugungi kunda o'qituvchidan darsning maqsadi, mazmuni va o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda o'qitishning shakl va usullarini to'g'ri tanlay olishi talab etiladi. Bu esa dars jarayonida o'quvchilarning faol bo'lishiga, ta'lim-tarbiya jarayonini samaradorligini oshirishga olib keladi.

Demak, ekologiyaga oid ta'lim-tarbiyaning samarasi beriladigan bilim mazmuniga, uning izchil bayon etilishiga, shuningdek fanlararo bog'lanish va mahaliylik printsiplarining to'g'ri amalga oshirilishiga bog'liq.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, o'quvchi va talabalarda ekologik ong va tafakkurni, ekologik dunyoqarashni hosil qilish tabiatni dialektik tushunishga yordam beradi. Shuningdek, milliy istiqloq g'oyasini singdirishda kimyo yo'nalishi akademik litsey o'quvchilariga o'quv mashg'ulotlarni to'g'ri tashkil etish, har bir mavzuga imkoni boricha bog'lagan holda, milliy qadriyatlarimizni hurmat qilgan holda, Ona Vatanga sadoqat, mustaqilligimizni mustahkamlashga hissa qo'shishga kamarbastalik ruhida tarbiyalashga alohida e'tiborni qaratish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ergashev A., Ergashev T. "Ekologiya, biosfera va tabiatni muhofaza qilish", - Toshkent, 2005

2. Tolipova J.O. Pedagogik texnologiyalar - do'stona muhit yaratish omili. T.O'qituvchi 2005

3. Akhmedova, M., & Akhmedova, D. (2021). Clinical features and risk factors for the development of atopic bronchial asthma combined with allergic rhinosinitis in children. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(9), 1015-1020.

4. Ahmedova, D., & Akramov, A. (2021, July). USE OF MODERN TECHNOLOGIES IN THE EDUCATION SYSTEM. In *Конференции*.

5. Ahmedova, D. M., Nizomov, N., Ahmedov, R., & Turdiyeva, N. (2022). ATROF-MUHIT MUHOFAZASIDA CHIQINDILAR MUAMMOSI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 696-702.

6. Закирова, С. Х., Ахмедова, Д. М., & Холматова, Ш. М. (2023). РОСТ РАЗВИТИЕ И ПРОДУКТИВНОСТЬ ХЛОПЧАТНИКА НА ОПЫТНЫХ УЧАСТКАХ С ИСКУССТВЕННЫМ И ЕСТЕСТВЕННЫМ ЭКРАНАМИ. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 13, 117-120

7. Akhmedova, D. M., & Turdieva, N. (2021). Bio ecological characteristics of climatic landscape plants of fergana city. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 1390-1394.

8. Ahmedova, D., & Turdieva, N. (2022). AGROTECHNOLOGY OF ORNAMENTAL TREE AND SHRUB CARE. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 1(11), 11-18.

9. Ahmedova, D. M., & Mirzayeva, U. M. (2022). APPLICATION OF MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE DUCATION SYSTEM. *Экономика и социум*, (4-1 (95)), 23-25.

10. Ахмедова, Д. М. (2022). ҒЎЗАНИНГ С-01 НАВИ ҲОСИЛДОРЛИГИНИ АЙРИМ ЭКОЛОГИК ОМИЛЛАРГА ОҒЛИҚЛИГИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10-2), 931-937.

11. Ахмедова, Д. М. (2022). ГЕНОМНЫЙ АНАЛИЗ АЛЛОГЕКСАПЛОИДНЫХ ГИБРИДОВ ХЛОПЧАТНИКА. *International scientific journal of Biruni*, 1(2), 8-15.

12. Ahmedova, D. M., & Umarov, T. (2022). The impact of ecological environment on the productivity of cotton-plant varieties. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 11(4), 134-137

13. Ихтиёр Бахтиёрович Хамрақулов (2021). КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИНИ БАРПО ЭТИШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ. *Scientific progress*, 2 (7), 586-592.

14. Ихтиёр Бахтиёрович Хамрақулов (2022). КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ МОҲИЯТИ ВА ЎЗИГА ХОС ҲУСУСИЯТЛАРИ. *Scientific progress*, 3 (1), 328-334.

15. Хамрақулов Ихтиёр Бахтиёрович (2022). КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИ ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ СТРАТЕГИК ИМКОНИЯТЛАРИ. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2 (Special Issue 2), 140-146.

16. Хамрақулов, И. Б. (2021). Теоретические основы создания и развития малых промышленных зон. In *НАУКА СЕГОДНЯ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ* (pp. 49-51).

17. Khamrakulov, I. (2022). Organizational and economic foundations for creating small industrial zones in Uzbekistan. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 11(10), 233-237.

18. Zokirova, S. X., Akbarov, R. F., Isagaliyeva, S. M., & Xonkeldiyeva, K. R. (2021). Sand Distribution In Central Fergana. *The American journal of interdisciplinary innovations and research*, 3(01), 113-117.

19. Zokirova, S. X., Ahmedova, D., Akbarov, R. F., & Xonkeldiyeva, K. R. (2021). Light Industry Enterprises In Marketing Activities Experience Of Foreign Countries In The Use Of Cluster Theory. *The American Journal of Management and Economics Innovations*, 3(01), 36-39.
20. Хамракулов, Ж. Б. (2020). Анализ физической подготовленности старших школьников к службе в Вооруженных Силах. In *НАУКА СЕГОДНЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ* (pp. 31-33).
21. Xonkeldiyeva, K., & Xo'jamberdiyev, J. (2020). Экономика и социум.
22. Xonkeldiyeva, K. R. (2021). Features of management of textile industry enterprises based on the cluster approach. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(9), 780-783.
23. Бахтиёрович, Ҳ. Ж. (2022, August). ТАЛАБАЛАРДА ЭКОЛОГИК АХЛОҚИЙ КОМПЕТЕНТЛИКНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ. In *E Conference Zone* (pp. 71-73).